

Az azonosító fókusz szerepe a kontrasztáló kontextusokban

Tóth Enikő & Csatár Péter

Debreceni Egyetem

toth.eniko@arts.unideb.hu

csatar.peter@arts.unideb.hu

Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban. Szeged,
2015. április 17.

A kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA)
K 111918 nyilvántartási számú projektje támogatta.

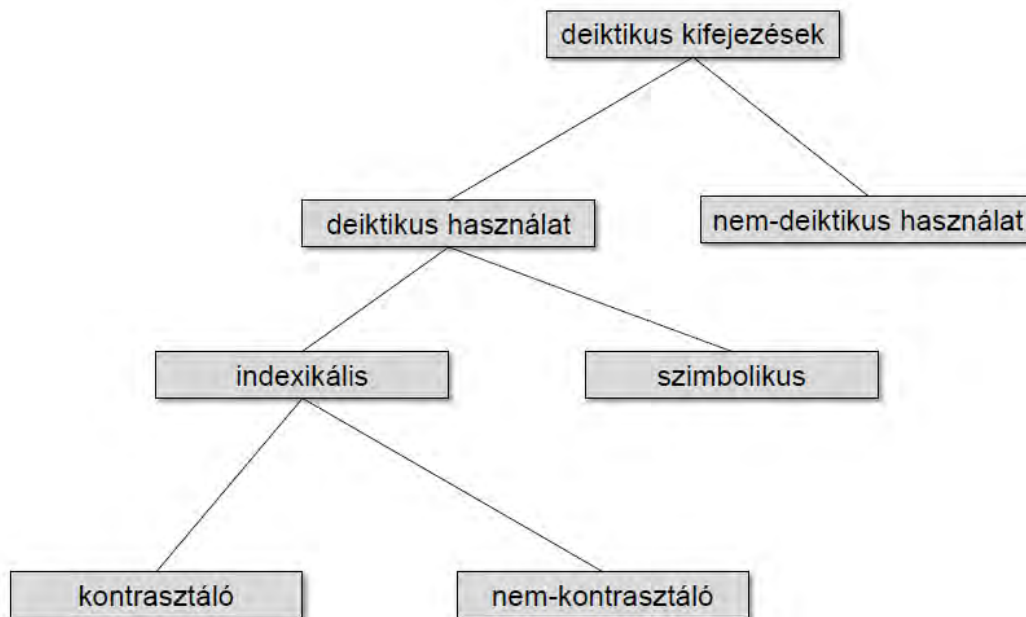
1. Előzmények

- A gesztussal kísért főnévi mutató névmások használatát befolyásoló tényezők vizsgálata
- A távolság kizárólagos szerepe (Piwek és mtsi. 2008, Enfield 2009, Luz és van der Sluis 2011)
- Korábbi kísérlet (Tóth és Csatár 2014)
- Semleges versus **kontrasztáló** kontextus

1. Előzmények

- Levinson (2004) a deiktikus **mutató névmások** gesztussal kísért használatán (=indexikális) belül megkülönböztet **kontrasztáló** és **nem kontrasztáló** eseteket:

1. Előzmények

A **kontrasztáló** kontextusokat az **alábbiak** szerint jellemezzük:

a kontrasztálás magában foglalja egy bizonyos jelölt azonosítását egy adott, a szöveg-előzményből vagy a beszédhelyzetből kikövetkeztethető halmaz elemei közül;

Példa:

- (1) *Ez az asztal* tetszik, de *az csúnya*.
- (2) *Ez az asztal* szebb, mint *az*.

1. Előzmények

Tóth és Csatár (2014): semleges és kontrasztáló kontextusban eltérő az indexikálisok használata:

Kontrasztáló kontextusokban,

- ha a referált entitás könnyen elérhető
- és közel van a beszélőhöz,

akkor az indexikális disztálisok használatának az aránya megnő.

Barátnők állnak egy kirakat előtt, amelyben több sál is látható.

(3) *Azt a sálát* veszem meg, akármit is mondasz.

1. Előzmények

Mi jelezheti nyelvileg a **kontrasztáló** kontextust?

Például:

- ellentétes mellérendelést kifejező kötőszavak
- hasonlító határozói mellékmondati szerkezetek
- azonosító fókusz
- hangsúly

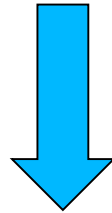
(vö. Chafe 1994, Kaiser 2011)

2. A vizsgálódás tárgya

Az azonosító fókusz és az indexikális disztálisok használatának interakciója

A névmások használata a fókuszt tartalmazó kontrasztáló kontextusokban

3. Röviden a fókusról

- **Azonosító fókus** vs. információs fókus

A fókus szintaxisához I. É. Kiss 1998, 2006, 2010; Horváth 2005, 2007; Kenesei 2006, 2009; Szendrői 2004.

3. Az azonosító fókusz értelmezése

Azonosítás kizárással (exhaustivity):

1. Szintaktikai-**szemantikai operátor** (É. Kiss 2003, 2014; Kenesei 2006, 2009; Szabolcsi 1981)
2. **Előfeltevés** (Kálmán és van Leusen 1993)
3. **Implikatúra** (Wedgwood 2005; **Gerőcs** et al. 2014)

3. Az azonosító fókusz értelmezése

A kísérletünk kiindulópontja:

A hagyományos szintaktikai-szemantikai operátor megközelítés (Kas és Lukács 2013)

3. Az azonosító fókusz értelmezése

„A fókusz [...] arra szolgál, hogy kimerítően azonosítsa egy, a szövegelőzményből vagy a beszédhelyzetből kikövetkeztethető halmaz azon részhalmazát, melyre a VP-ben kifejezett állítás igaz”. (É. Kiss 2003: 40)

4. Kísérlet: Állatok az állatkertben

Kérdés: Van-e eltérés a disztálisok gyakorisága tekintetében a fókusz által jelzett kontrasztáló kontextus és a semleges kontextus között?

Feltétel: a referált entitások a beszélőhöz közel helyezkednek el.

4. A kísérleti design

- Online
- Kérdőíves forma
- Hólabda módszer
- Likert-skála (4 fokozat)
- Gazdag kontextus (Finkbeiner és mtsi. 2012)
  - Állatkerti jelenet „Lego DUPLO” figurákkal
  - Indexikalitás miatt rámutató gesztus minden szituációban (jelezve: a képeken, a szövegben, az instrukcióban)

4. A kísérlet résztvevői

---

37 résztvevő

- 26 nő (72%)
- 10 férfi (28%)

Átlagéletkor:

- 22 év

4. A kísérlet módszere

A két gondozó délután az állatorvoshoz készül a zsiráfokkal.

- Melyik zsiráfot visszük el délután az állatorvoshoz?

- 1 – teljesen elfogadhatatlan
- 2 – inkább nem elfogadható
- 3 – inkább elfogadható
- 4 – teljesen elfogadható

- **Azt a zsiráfot (rámutat) visszük el.**

4. A kísérlet háttere

- A posztverbális igekötő mint fókuszjelölő
- A kiegészítendő kérdés szerepe: (Gerőcs et al. 2014)
- A fókuszbán lévő mondatrészek: alany, tárgy (Kas és Lukács 2013)

(4) *Azt a zsiráfot* (rámutat) visszük el.

4. A kísérlet adatai

- Egy tesztcsoporthoz tartozik 4 mondat:

	PROXIMÁLIS	DISZTÁLIS
--	-------------------	------------------

+F	1	1
----	---	---

-F	1	1
----	---	---

- 2-2 kérdéscsoport: alany, ill. tárgy
- Összesen: 16 mondat
- 8 filler

4. A kísérlet eredményei

Friedman tesztek eredményei:

2. csoport, alany:

$$\chi^2(3) = 19,55 \quad p < 0,01$$

szignifikáns

3. csoport, alany:

$$\chi^2(3) = 11,25 \quad p < 0,01$$

szignifikáns

4. A kísérlet eredményei

Friedman tesztek eredményei:

1. csoport, tárgy:

$$\chi^2(3) = 8,68 \quad p < 0,01$$

szignifikáns

4. csoport, tárgy:

nem szignifikáns: $\chi^2(3) = 3 \quad p = 0,39$

5. Diskusszió

---

1. Korábbi eredmények visszaigazolása

Igazolódott: a disztálisok gyakorisága megnő kontrasztáló (fókuszos) kontextusokban

Feltétel: a referált entitás közel van a beszélőhöz

= > A fókusz tehát jelzi/ fenntartja/ létrehozza a kontrasztáló kontextust.

5. Diskusszió

---

2. Az alanyi és a tárgyi fókusz értelmezése (Kas és Lukács 2013)

- Kas és Lukács kísérleti úton kimutatta, hogy különbség van az alanyi, illetve a tárgyi fókusz értelmezésében.
- Magyarázat: A magyarban korpuszos vizsgálatok alapján a tárgy gyakrabban fordul elő preverbálisan, így nehezebb felismerni, hogy fókuszban van a tárgy. (241. o.)
- A mi kísérletünk megerősíti ezt a következtetést.

Köszönjük a figyelmet!

A kísérlet során az állatok közül egy sem szerzett maradandó sérülést.

Irodalom

- Chafe, W. L. (1994) *Discourse, Consciousness, and Time: the Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago, University of Chicago Press.
- Enfield, N. J. (2009): *The Anatomy of Meaning. Speech, Gesture, and Composite Utterances*. Cambridge, Cambridge University Press.
- É. Kiss K. (1998): Informational focus vs. identification focus. *Language* 74, 245–73.
- É. Kiss K. (2003): Mondattan. É. Kiss K., Kiefer F., **Siptár** P. (szerk.): *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris **Kiadó**, 17–186.
- É. Kiss K. (2006): Focusing as predication. **Molnár**, V.; Winkler, S. (eds.): *The Architecture of Focus*. Berlin, Mouton de Gruyter, 169-196.
- É. Kiss K. (2010): Structural focus and exhaustivity. Zimmermann, M., **Féry**, C. (eds.): *Information Structure: Theoretical, Typological and Experimental Perspectives*. Oxford, Oxford University Press, 64-88.
- É. Kiss K., **Pintér** L. (2014): Identificational focus revisited? The issue of exhaustivity. (Paper presented at CLS 50). **kézirat**
- Finkbeiner, R., Meibauer, J., Schumacher, P. B. (eds.) (2012): *What is a Context? Linguistic Approaches and Challenges*. Amsterdam, John Benjamins.
- **Gerőcs** M., Babarczy A., **Surányi** B. (2014): Exhaustivity in focus: experimental evidence from Hungarian. Emonds, J., Janebova, M. (eds.): *Language Use and Linguistic Structure. Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2013*. Olomouc, Palacky University, 181-194.

Irodalom

- **Horváth** J. (2005): Is ‚Focus Movement‘ driven by stress? Pinon, Ch., **Siptár** P. (eds.): *Approaches to Hungarian: Papers from the **Düsseldorfer** Conference*. Budapest: **Akadémiai Kiadó**, 131-158.
- **Horváth** J. (2007): Separating ‚Focus Movement‘ from focus. Karimi, S., Samilan, V., Wilkins, W. (eds.): *Phrasal and Clausal Architecture: Syntactic Derivation and Interpretation*. Amsterdam, John Benjamins, 108-145.
- Jarbou, S. O. (2010): Accessibility vs. Physical Proximity: An analysis of exophoric demonstrative practice in Spoken Jordanian Arabic. *Journal of Pragmatics* 42, 3078-3097.
- Kaiser, E. (2011): Saliency and contrast effects in reference resolution: the interpretation of Dutch pronouns and demonstratives. *Language and Cognitive Process* 26.10, 1587-1624.
- **Kálmán** L., van Leusen, N. (1993): *The semantics of free focus*. ILLC: Amsterdam.
- Kas B., **Lukács Á.** (2013): Focus sensitivity in Hungarian adults and children. *Acta Linguistica Hungarica* 60.2, 217-245.
- Kenesei I. (2006): Focus as identification. **Molnár** V.; Winkler, S. (eds.): *The Architecture of Focus*. Berlin, Mouton de Gruyter, 137-168.
- Kenesei I. (2009): Quantifiers, negation, and focus on the left periphery in Hungarian. *Lingua* 119, 564-591.
- Levinson, S. C. (2004) Deixis and Pragmatics. In: Horn, L., Ward, G. (eds.), *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell: 97-121.

Irodalom

- Luz, S. & I. Van der Sluis (2011): Production of Demonstratives in Dutch, English and Portuguese Dialogues. Gardent, C., K. Striegnitz (eds.): *Proceedings of the 13th European Workshop on Natural Language Generation*. Association for Computational Linguistics, 181-186.
- Piwek, P., Beun, R., Cremers, A. (2008): 'Proximal' and 'distal' in language and cognition: evidence from deictic demonstratives in Dutch. *Journal of Pragmatics* 40, 694-718.
- Szabolcsi A. (1981): Compositionality in focus. *Folia Linguistica* 15, 141-161.
- **Szendrői K.** (2004): A stress-based approach to the syntax of Hungarian focus. *The Linguistic Review* 20, 37-78.
- **Tóth E., Csatár P.** (2014): A **főnévi mutató névmások indexikális használatát befolyásoló tényezők** a magyarban. *Jelentés és nyelvhasználat* 1: 67–85.
- Wedgwood, D. (2005): *Shifting the Focus. From Static Structures to Dynamics of Interpretation*. Amsterdam: Elsevier.